

Adatbázisok elmélete 22. előadás

Csima Judit
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Számítástudományi Tsz.
I. B. 136/b
csima@cs.bme.hu

2003. Április 29.

ADATBÁZISOK ELMÉLETE 22. ELŐADÁS

Különböző technikák összevetése

- **hash**: konstans (gyakran 1) lapelérés átlagosan, de legrosszabb esetben lassú
- **ritka index**: korlátos viselkedés legrosszabb esetben is, dinamikus bővülés támogatása, rendezettség figyelembe vétele; B-fa esetén a gyakorlatban konstans lapelérés
- **sűrű index**: önmagában nem jó, csak kiegészítésül szolgál

2

ADATBÁZISOK ELMÉLETE 22. ELŐADÁS

A sűrű index értékelése

Hátrány

- plusz egy lapelérés kell a sűrű miatt
- karban kell tartani a sűrű indexet is mindig, amikor a főállomány változik

Nagy előnye a sűrű indexnek

Lehetővé teszi, hogy egy főállományra több különböző kulcs szerint is legyen index.

1

ADATBÁZISOK ELMÉLETE 22. ELŐADÁS

Számolási példa

Egy állományt sűrű index, majd erre épített 1-szintes ritka index segítségével szeretnénk tárolni. Adjon értelmes alsó becslést a szükséges lapok számára az alábbi feltételek mellett:

- az állomány $3 \cdot 10^6$ rekordból áll,
- egy rekord hossza 300 Byte,
- egy lap mérete 1000 Byte,
- a kulcshossz 45 Byte,
- egy mutató hossza 5 Byte.

Megoldás:

A főállományban $3 \cdot 10^6$ rekord van, mivel rekordok nem lóghatnak át laphatáron, ezért ehhez kell 10^6 lap. A sűrű indexben annyi bejegyzés lesz, mint ahány rekord van a főállományban, azaz $3 \cdot 10^6$. Egy lapra pontosan 20 bejegyzés fér: ez $1,5 \cdot 10^5$ lap. Ez azt is jelenti, hogy a ritka indexben lesz legalább $1,5 \cdot 10^5$ bejegyzés, ehhez kell még $7,5 \cdot 10^3$ lap. Ez összesen 1157500 lap.

3

Tranzakciókezelés

Eddig hallgatólagosan feltettük, hogy

- egy felhasználó van csak
- a lekérdezések/módosítások hiba nélkül lefutnak

A valóságban ez nincs így, két nagyobb gond is lehet, aminek kezelése a tranzakciókezelő dolga:

- **Többfelhasználós működés:** egyidejű hozzáférést kell biztosítani több felhasználónak, de úgy, hogy az adatbázis konzisztens maradjon (pl. banki rendszerek, helyfoglalás)
- **Rendszerhibák utáni helyreállítás:** ha a külső tár megmarad, de a belső sérül (vagy egyszerűen csak nem fut le valami) és emiatt az adatbázis inkonzisztens állapotba kerül, akkor újra konzisztens állapotba kell hozni (vagy visszacsinálni valamit, vagy befejezni valamit)

Ez két (néha egymással is ellentétes) kívánság, de az alapeszköz ugyanaz lesz: a **tranzakció**.

4

A saját sorrend megmarad mindkettőn belül, de amúgy össze vannak keveredve, így lesz lehetséges a több felhasználó egyidejű kiszolgálása. Ebből viszont baj származhat, mert olyan állapot is kialakulhat, ami nem jött volna létre, ha egymás után futnak le a tranzakciók.

Példa:

1. felhasználó: READ A, A++, WRITE A
2. felhasználó: READ A, A++, WRITE A

Ha ezek úgy fésülődnek össze, hogy

$$(\text{READ } A)_1, (\text{READ } A)_2, (A++)_1, (A++)_2, (\text{WRITE } A)_1, (\text{WRITE } A)_2$$

akkor a végén csak eggyel nő A értéke, holott kétféleképp kellett volna.

6

Megoldandó problémák

Többfelhasználós működés

A lekérdezésfeldolgozó a magas szintű utasításokból álló lekérdezéseket/módosításokat elemi utasításokra bontja, (pl: olvass ki valahonnan valamit, írd be valahova valamit, számold valamit). Egy felhasználó egy lekérdezése/módosítása ilyen elemi utasítások sorozatává alakul.

1. felhasználó: u_1, u_2, \dots, u_{10}
2. felhasználó: v_1, v_2, \dots, v_{103}

De ez a két utasítássorozat nem elkülönülve jön, hanem összefésülődnek:

$$u_1, v_1, v_2, u_2, u_3, v_3, \dots, v_{103}, u_{10}$$

5

Rendszerhibák

Ha rendszerhiba van (a belső memória meghibásodik) vagy csak ABORT van (a tranzakciókezelő ütemező része kilő egy alkalmazást futás közben), akkor emiatt félbemaradhat valami, aminek nem lenne szabad.

Példa: átutalunk egyik helyről a másik helyre pénzt:

$$A := A - 50 \quad B := B + 50$$

Ha az a közepén meghal: hibás állapot jön létre.

7

Tranzakció

Alapfogalom mindkét problémakör megoldásában a **tranzakció**: egy felhasználóhoz tartozó elemi utasítások olyan sorozata, melynek fő jellemzője az **atomiság (Atomicity)**: vagy az összes utasításnak végre kell hajtódnia vagy egynek sem szabad. Ez lesz az egyik dolog, amit mindenáron el akarunk majd érni.

További elvárások:

- **konzisztencia, Consistency**: az adatbázis konzisztens állapotok között mozog, (hogyan jelent a konzisztens, az a valóságtól függ, pl. banki összegek stimmelése), nem konzisztens állapot csak ideiglenesen állhat fenn (a rendszerhibák utáni helyreállításnál lesz ez fontos)
- **elkülönítés, Isolation**: több tranzakció egyidejű futása után úgy kell kinéznie az adatbázisnak, mintha a tranzakciók nem lettek volna összefésülve (az ütemező dolga lesz ennek biztosítása)
- **tartósság, Durability**: a befejezett tranzakciók hatása nem veszhet el

Sorosíthatóság

Megjegyzés: Az mindegy, hogy melyik soros ütemezéssel lesz ekvivalens a sorosítható ütemezés. Mivel a soros ütemezésekről feltettük, hogy jók, ezért ha valamelyikkel ekvivalens, az már elég.

Cél: olyan sorrend (összefésülődés) kikényszerítése, ami sorosítható ütemezés

Módszer: az ütemező (az adatbáziskezelő része) felelős azért, hogy csak ilyen sorrendek legyenek. Figyeli a tranzakciók műveleteit és késleltet/ABORT-ál tranzakciókat. (Nemsokára részletesebben is nézzük.)

Többfelhasználós működés, alapfogalmak

Cél: párhuzamos hozzáférés biztosítása, de úgy, hogy a konzisztencia megmaradjon

Feltételezzük, hogy ha a tranzakciók egymás után, elkülönítve futnak, akkor konzisztens állapotból konzisztens állapotba jut a rendszer. Csak azokat az összefésülődéseit akarjuk megengedni a tranzakcióknak, amelyeknek a hatása ekvivalens valamelyik izolálttal.

ütemezés: egy vagy több tranzakció műveleteinek valamilyen sorozata (fontos, hogy a tranzakciókon belüli sorrend megmarad)

soros ütemezés: olyan ütemezés, amikor a különböző tranzakciók utasításai nem keverednek, először lefut az egyik össze utasítása, aztán a másiké, aztán a harmadiké....

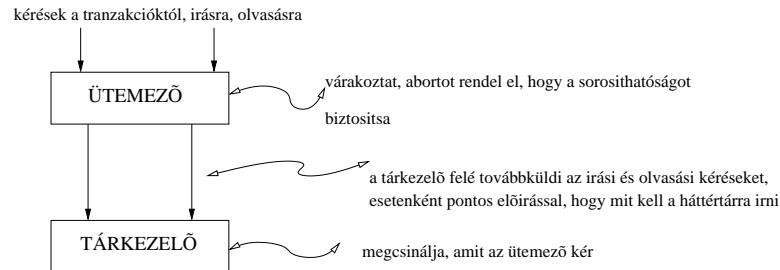
sorosítható ütemezés: olyan ütemezés, amelynek hatása azonos a résztvevő tranzakciók valamely soros ütemezésének hatásával (azaz a végén minden érintett adatelem pont úgy néz ki, mint a soros ütemezés után)

Alapfeltevések

- feltesszük, hogy a tranzakciók elemi műveletei: adat olvasása (READ A), számolás az adattal (pl. A++), adat írása (WRITE A)
- a fenti elemi utasításokat tartalmazó műveletsort a lekérdezésfeldolgozó állítja elő, elemzi a magas szintű lekérdezést/módosítást és azt ilyen elemi utasításokból álló sorozattá alakítja
- természetesen megengedett, hogy több helyről olvassunk, mielőtt számolunk, megengedett, hogy több adatból számoljunk ki valamit, illetve, hogy úgy írjunk, hogy nem is olvastuk ki azt az adatot
- ha egy A adatelemet ki kell olvasni, akkor ha már a belső memóriában (pufferban) van, akkor onnan olvassunk, különben a tárkezelővel még be kell előbb hozni a háttértárról
- ha írjuk az A adatelemet, akkor alapértelmezés szerint a pufferbe írjuk, kivéve speciális eseteket, amikor elő lesz írva, hogy valami azonnal kerüljön ki biztonságos háttértárra

A tárkezelővel való együttműködés

Az előbbiek miatt az ütemező és a tárkezelő szorosan együttműködnek:

Példa

T_1	T_2	A	B
Read(A,t)		x	y
$t := t + 100$			
Write(A,t)		x+100	
	Read(A,s)		
	$s := 2 \cdot s$		
	Write(A,s)	2 · (x + 100)	
Read(B,t)			
$t := t + 100$			
Write(B,t)			y+100
	Read(B,s)		
	$s := 2 \cdot s$		
	Write(B,s)		2 · (y + 100)

Read(A,t)= olvassuk be A értékét a t változóba
Write(A,t)= írjuk ki a t változó értékét A -ba

A táblázat baloldali részén azt jelezzük, hogy milyen műveleteket végeznek a tranzakciók, a jobboldalon pedig az látszik, hogy eközben mi történik az A és B adategységekkel. Ezek kezdeti értékei x és y

Látható, hogy ez nem egy soros ütemezés, mert össze vannak fésülődve a két tranzakció utasításai. Viszont sorosítható, mert a hatása A -n és B -n is azonos a T_1T_2 soros ütemezés hatásával, (x,y) -ből $(2 \cdot (x + 100), 2 \cdot (y + 100))$ lesz.

Az ütemező eszközei a sorosíthatóság elérésére

Az ütemezőnek több lehetősége is van arra, hogy kikényszerítse a sorosítható ütemezéseket:

- záruk (ezen belül is még: protokoll elemek, pl. 2PL)
- időbélyegek (time stamp)
- érvényesítés

Fő elv lesz: inkább legyen szigorúbb és ne hagyjon lefutni egy olyat, ami sorosítható, mint hogy fusson egy olyan, aki nem az.

Mindegyik technikára igaz lesz, hogy biztosra megy, azaz olyanokat is ki fog lőni, amik sorosíthatók lennének.

Példa nem sorosíthatóra

T_1	T_2	A	B
Read(A,t)		x	y
$t := t + 100$			
Write(A,t)		x+100	
	Read(A,s)		
	$s := 2 \cdot s$		
	Write(A,s)	2 · (x + 100)	
	Read(B,s)		
	$s := 2 \cdot s$		
	Write(B,s)		2 · y
Read(B,t)			
$t := t + 100$			
Write(B,t)			2 · y + 100

Ez nem egy sorosítható ütemezés, mert se a T_1T_2 soros ütemezés, se a T_2T_1 soros ütemezés hatása nem az, hogy (x,y) -ből $(2 \cdot (x + 100), 2 \cdot y + 100)$ lesz.

Egyszerűsítések

Ha ismert, hogy mikor és mit akarnak írni és olvasni a tranzakciók és még az is ismert, hogy pontosan mit számolnak, akkor minden esetben el tudjuk dönteni, hogy egy ütemezés sorosítható-e.

A gyakorlatban azonban nem vizsgáljuk meg ennyire alaposan a történéseket, (mert pl. nem is tudnánk vagy mert az macerás), hanem az alábbi egyszerűsítésekkel dolgozunk:

Nem vizsgáljuk meg, hogy mit számolnak a tranzakciók, hanem feltételezzük a legrosszabbat: valami olyat csinálnak a beolvasott adattal, ami teljesen egyedi. Azaz, feltesszük, hogy ha tud olyat csinálni, amitől inkonzisztens lesz a DB (az ütemezés hatása nem lesz azonos valamelyik soroséval), akkor azt teszi. \implies

Csak az írásokat és olvasásokat tartjuk nyilván, ezek alapján döntünk arról, hogy egy ütemezést sorosíthatónak tekintünk-e. Ha csak egyetlen olyan lehetséges számolás is van, amivel az írásokból és olvasásokból álló ütemezés nem sorosítható, akkor nem tekintjük sorosíthatónak.

Példák

A korábban látott két ütemezés átírva úgy, hogy a számolások ne látszódnak:

T_1	T_2		T_1	T_2	
r(A)			r(A)		r(A) jelentése beolvassuk A-t; w(A) jelentése kiírjuk A-t
w(A)			w(A)		
	r(A)			r(A)	
	w(A)			w(A)	
r(B)			r(B)		
w(B)			w(B)		
	r(B)		r(B)		
	w(B)		w(B)		

Látszik, hogy az első esetben bármilyen számolást is csinálnak a tranzakciók a beolvasott adattal a kiírás előtt, a számolástól függetlenül ugyanaz lesz a hatás mint a T_1T_2 soros ütemezésénél.

Ez néha kilő persze olyan ütemezéseket is, amik (ha megnéznénk a belső számolásokat is, akkor) sorosíthatók lennének, de ez nem baj.

A második esetben, ahogy már láttuk is, lehetséges olyan számolás, ami esetén nem lesz azonos a hatás semelyik sorossal, így ez a csak írásokat és olvasásokat tartalmazó ütemezés nem sorosítható. (Persze lehetséges olyan számolás, amivel kiegészítve sorosítható lenne, de most kegyetlenek vagyunk: ha van egy olyan, amivel rossz, akkor rossz.)

Jelölés: A táblázat helyett így fogjuk az ütemezéseket megadni (a két előbbi esetben például):

$r_1(A), w_1(A), r_2(A), w_2(A), r_1(B), w_1(B), r_2(B), w_2(B)$

illetve

$r_1(A), w_1(A), r_2(A), w_2(A), r_2(B), w_2(B), r_1(B), w_1(B)$

Feltevések még

Általános elv (ahogy az előbb már ki is derült), hogy inkább legyünk szigorúak és minősítsünk rossznak egy olyat, ami sorosítható lenne, ha jobban megnéznénk, mint hogy sorosíthatónak mondjunk egy olyat, ami esetleg nem az \implies mindig egy erősebb feltételt fogunk tesztelni, aki ezt is túléli az biztos sorosítható.

Általában nem egy már adott ütemezésről kell eldönteni, hogy az sorosítható-e, hanem olyan technikákat, protokollokat használunk, amikkel elérjük, hogy csak sorosítható ütemezések jöjjenek létre.

- Ha T_i zárolja az A adategységet, akkor később valamikor el is kell engednie a zárat ($LOCK_i(A)$ után mindig van $UNLOCK_i(A)$).
- Egyszerre két különböző tranzakciónak nem lehet zárja ugyanazon az adategységen.

Példa legális zárkérésre, ütemezésre ebben a modellben:

$$l_1(A), r_1(A), w_1(A), u_1(A), l_2(A), r_2(A), w_2(A), u_2(A), \\ l_1(B), r_1(B), w_1(B), u_1(B), l_2(B), r_2(B), w_2(B), u_2(B),$$

Sorosíthatóság biztosítása zárankkal

Elve: a tranzakciók zárolják azokat az adatelemeket, amivel dolgoznak, és amíg valami zár alatt van, addig a többi tranzakció nem, vagy csak korlátozottan fér hozzá

Egyszerű tranzakciómodell

Csak egyféle zárkérés van (LOCK), mindegyik művelethez ezt a zárat kell megkapni. Ezen kívül van még zárelengedés (UNLOCK). AZ ütemezésekben nem csak írás és olvasás lesz, hanem a zárkérések és zárelengedések is benne lesznek. Csak olyan zárkéréseket tartalmazó ütemezéseket akarunk majd megengedni, amik eleget tesznek néhány követelménynek.

A legális ütemezés jellemzői:

- Az i -edik tranzakció, T_i , csak akkor olvashatja vagy írhatja az A adategységet, ha előtte zárat kért és kapott rá ($LOCK_i(A)$) és a zárat még azóta nem engedte fel (nem volt még azóta $UNLOCK_i(A)$).

Példa arra, hogy hogyan dolgozhat az ütemező azon az egyszerű tranzakciómodellben, hogy legális ütemezés alakuljon ki

Tegyük fel, hogy a következő sorrendben jönnek zárkérések és műveleti kérések az ütemezőhöz (két tranzakció van):

$$l_1(A), r_1(A), w_1(A), l_1(B), u_1(A), l_2(A), r_2(A), w_2(A)$$

Eddig minden rendben van, minden kérést teljesíteni lehet. Ha azonban a további kérések

$$l_2(B), u_2(A), r_2(B), w_2(B), u_2(B), r_1(B), w_1(B), u_1(B)$$

akkor ez már így nem mehet, mert T_2 nem kaphatja meg a kért zárat B -n, hiszen T_1 még tartja. Emiatt az ütemező késlelteti T_2 -t (T_2 vár T_1 -re) és előbb engedi futni T_1 -et, aztán jöhet T_2 :

$$r_1(B), w_1(B), u_1(B), l_2(B), u_2(A), r_2(B), w_2(B), u_2(B)$$

lesz az az ütemezés, ami le fog futni, ez már legális lesz.